

contractus – відбувається його звуження, він трактується, виключно, як згода між двома сторонами, досягнута в певній, чітко визначеній, формі.

Отже, сам процес формування позадоговірних зобов'язань був досить тривалим, оскільки безпосередньо пов'язаний зі становленням та розвитком римської держави. Важливим залишається той факт, що договірні зобов'язання виникли та набули відповідного практичного застосування раніше позадоговірних зобов'язань. З початку правопорушення не були правовою підставою для виникнення позадоговірних зобов'язань. З підстав кровної помсти та встановленням матеріальної виплати, на підставі правових норм, делікт стає джерелом позадоговірних зобов'язань. Надалі з розподілом зобов'язань на три види (з контракту, з делікту, з різного виду підстав) відбувається формування двох категорій позадоговірних зобов'язань: одна з них пов'язана з класичними правопорушеннями – деліктами, а інша – з правомірними діями.

Література:

1. Новицкий И. Б. Основы римского гражданского права. Учебник для вузов. Лекции. – М.: Изд-во «Зерцало», 2000. -400 с.
2. Підпригора О. А. Римське приватне право: Підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів: Вид. 3-є, перероб. та доп. – К.: Видавничий Дім «Ін -Юре», 2001.- 440 с.
3. Харитонов Е.О. Основы римского частного права. – Ростов: Изд-во «Феникс», 1999. – 416 с.

П'ятіна Анастасія Ігорівна,

*студент-магістр юридичного факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гужва А.М.

ПОНЯТТЯ «DOLUS» В РИМСЬКОМУ ПРАВІ. СПІВВІДНОШЕННЯ DOLUS ТА DOLUSMALUS

Одним з основних критеріїв дійсності правочину є відповідність волі особи її волевиявленню. Внаслідок цього, пороки волі є поширеними підставами для визнання недійсними правочинів. Серед таких вад волі особливе місце займає «обман», який в римському праві є також деліктом.

Обман при вчиненні правочину розглядався в працях таких вчених-романістів як Д. В. Дождев, С. А. Муромцев, Г.С. Фельдштейн, Р. Циммерманн та інших. При дослідженні заявленої теми використані праці Марка Тулія Цицерона, «Інституції» Гая та «Дигести» Юстиніана.

Одним з найбільш поширених пороків волі особи при вчиненні правочину вважається обман (*dolus*). Спочатку *dolus* не був підставою для визнання правочину недійсним. Однак з появою і розвитком преторського права, претор Аквілій Галл ввів обман («коли одне робиться для виду, а інше відбувається (насправді)» (*Cic. Off. 3.14.60*)) як підставу для визнання правочину недійсним [1].

Необхідно враховувати, що *dolus* – це багатогранний термін, який включав в себе намір вчинити дію, саму дію, проступок, злочин (делікт).

Розглянемо детальніше кожен складову *dolus*'а. Для цього необхідно звернутися до роботи Мілана Бартошека.

«*Dolus*. Воля, намір вчинити протиправне діяння, а згодом тж. 1. будь-яка дія, що суперечить порядності громадянина і чесності *bona fides*» [2, с. 112].

З цього визначення можна зробити висновок, що обманом є воля особи або ж намір зробити якесь незаконне діяння. Тобто, мається на увазі, що особа шляхом обману сама повинна здійснити протиправну дію. Однак, на нашу думку, не завжди особа сама внаслідок обману здійснює певні дії. Найчастіше під час здійснення обману воля особи спрямована на введення в оману іншої особи і подальше вчинення певних дій обманутою особою. Окрім того, обман протиставляється добрим звичаям або чесності, як вказує М. Бартошек.

Перейдемо до наступної частини визначення. «... 2. всяка підступна дія з метою обманути іншого або зашкодити йому, особливо при укладенні будь-якого зобов'язання» [2, с. 112].

З цієї позиції обман набуває об'єктивного вираження у вигляді певної дії на відміну від попереднього визначення, яке включало суб'єктивне ставлення особи (воля або намір особи). Тобто, якщо в першому визначенні у особи було лише бажання що-небудь зробити протиправне, то в другому випадку це бажання вже приймає форму певного вольового акту.

Відповідно до третього визначення *dolus* – це «...умисна провина при речовому або зобов'язальному виконанні на відміну від ненавмисної провини...» [2, с. 112].

Розглядаючи це визначення можна дійти висновку, що обманом є будь-яка умисна дія, яка здійснюється при вчиненні правочину. Однак не вказано що саме підпадає під «ненавмисну провину». Оскільки під провиною може матися на увазі і помилка в тлумаченні дії, яку повинен виконати контрагент, і порушення прав контрагента тощо. Окрім того, не завжди умисна провина є обманом. Це може бути і шахрайство, і введення в оману тощо.

Останнє визначення *dolus*'а за М. Бартошеком має такий вигляд «...свідоме і умисне вчинення злочинного діяння, вища ступінь провини, що

припускає знання всіх аспектів злочинного діяння і його несприятливих наслідків для потерпілого – *sciens dolo malo*» [2, с. 112].

Відповідно до цього визначення *dolus* приймає нову форму, а саме злого умислу. Тобто особа свідомо виконує всі дії, передбачає суспільну небезпеку своїх дій і бажає настання суспільно небезпечних наслідків. У цьому випадку злий умисел може бути приватно-правовим деліктом або публічно-правовим, в залежності від того, чиї інтереси порушуються і які наслідки тягне за собою вчинення дії зі злим умислом. Найчастіше злий умисел приймає форму приватно-правового правопорушення.

У вказаних визначеннях можна побачити протиставлення обману та умислу.

Римські юристи не проводили розмежування між поняттями «*dolus*» і «*dolus malus*». В правозастосуванні у римських юристів ці поняття могли бути взаємозамінні. Підтвердження цього твердження знаходимо у визначенні римським юристом Лабеоном злого умислу (обману): «*Dolus malus* є будь-яка хитрість, обман, хитрість для того, щоб обійти, обдурити іншого» (D. 4. 3.1. 2.) [3, с. 432].

Згодом, ці розмежування були проведені вченими-романістами. На відміну від *dolus*, при якому особа передбачала шкідливі наслідки свого діяння і бажала настання цих наслідків, при *dolus malus* особа передбачала шкідливі наслідки свого діяння, бажала настання шкідливих наслідків і виконала дії, які спрямовані на настання шкоди для контрагента. Тобто, *dolus malus* вважався деліктом. Згодом поняття «*dolus malus*» перейшло і в публічно-правову сферу і включало в себе всі перераховані вище ознаки [4, с. 283].

Також наявність *dolus* завжди передбачає такий стан, при якому особа діє свідомо і, до того ж, з метою введення іншої особи або в оману, або, взагалі, з наміром заподіяння особі збитку. Оскільки неможливо, щоб обман був спрямований сам по собі і для досягнення дозволеної мети. У тих випадках, коли *dolus* означає елемент злочину або несумлінність, тоді він (*dolus*), пояснюється або доповнюється епітетом *malus* (від лат. «злий»).

При вивченні джерел римського права, можна виділити таку особливість *dolus* як конкретизацію, точність. Існував обман при вчиненні правочину, обман при виконанні зобов'язання, обман при подачі позову і т.д. Крім того часто обман виражався в певних діях обманщика. А *dolus malus* навпаки характеризується абстрактністю і при дослідженні джерел римського права не зрозуміло як саме об'єктивно виражається злий умисел [5, с. 552].

Таким чином, можна зробити висновок, що *dolus* в римському праві – це багатоаспектне явище, яке включає в себе волю особи, певні дії особи, проступок і злочин (делікт). В Стародавньому Римі юристи не відмежовували

dolus від dolus malus як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Згодом розмежування було проведено романістами при дослідженні вказаних понять. Ці розмежування полягали у тому, що обман був більш широким поняттям і включав в себе злий умисел.

Література:

1. Марк Туллий Цицерон. Полное собрание речей в русском переводе (отчасти В. А. Алексеева, отчасти Ф. Ф. Зелинского). Т. 1. Санкт-Петербург, изд. А. Я. Либерман, 1901.
2. Бартошек М. Римское право. (Понятия, термины, определения): Пер. с чешск./М. Бартошек. – М.: Юрид. лит., 1989. – 448 с.
3. Дигесты Юстиниана/Перевод с латинского; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. Т. I.- М.: Статут, 2002.- 584 с.
4. Фельдштейн Г.С. Психологические основы и юридическая конструкция форм виновности в уголовном праве – М.: товарищество типо-литографии Владимир Чичерин. 1903 г. – 528 с.
5. Савиньи Ф.К. Обязательственное право. Перевод с немецкого/ Савиньи Ф.К.; Пер.: Мандро Н., Фукс В. – М.: Тип. А.В. Кудрявцевой, 1876. – 610 с.

Цонєва Аліна Андріївна,

*студентка 2 курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Давидова І.В.*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Проблеми шлюбних відносин завжди приваблювали людей, це є предметом обговорення, вивчення та дослідження, тому що ці відносини забезпечують продовження людського роду та нормальне функціонування суспільства.

На думку юристів і соціологів, шлюб – це суспільний інститут, який регулює відносини між особами, які його укладають. Це своєрідна історична форма відносин між статями, між чоловіком і жінкою, яка регулюється суспільством, ці відносини мають встановлені права й обов'язки по відношенню один до одного і до свого потомства. Інакше кажучи, шлюб – це традиційно прийнятий спосіб формування сім'ї та суспільного контролю за нею, одне із знарядь і шляхів самозбереження й розвитку суспільства. Чільне місце займає питання розірвання шлюбу, із яким пов'язуються важливі правові наслідки. Адже, припинення шлюбу, тягне за собою припинення особистих та майнові правовідносин подружжя, крім того, припинення шлюбу може бути підставою для виникнення інших правовідносин.